

Η μεταλλαγμένη Τουρκία

Η εξέλιξη του συστήματος του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν από τον ισλαμισμό ως την «κλεπτοκρατία»

ΤΟΥ ΘΑΝΟΥ Μ. ΒΕΡΕΜΗ

Η μετάλλαξη της Τουρκίας από ένα αυταρχικό κοσμικό κράτος σε ένα θρησκευτικής έμπνευσης ημιδικτατορικό σύστημα στο οποίο κεντρική εξουσία και δημόσια διοίκηση γίνονται ένα, χρειάστηκε περίπου δεκαοκτώ χρόνια για να συντελεστεί. Το τεύχος του Μαρτίου 2019 του «Southeast European and Black Sea Studies» (τ. 19, No 1) του ΕΛΙΑΜΕΠ, αφιερώνεται στο «Ισλάμ, στον λαϊκισμό και στην αλλαγή πολιτεύματος στην Τουρκία υπό το ΑΚΡ». Οι συνεισφορές είναι κυρίως από τούρκους επιστήμονες, πολλοί εκ των οποίων βρίσκονται σε πανεπιστήμια εκτός Τουρκίας.

Ο καθηγητής Χακάν Γιαβούζ, που διδάσκει στο Πανεπιστήμιο της Γιούτα στις ΗΠΑ, είναι ίσως ο πιο σκληρός στην κριτική του σημερινού συστήματος του Ερντογάν. Δηλώνει χωρίς

περιστροφές ότι η στροφή προς τον ισλαμισμό του ΑΚΡ αποτελεί αναγκαίο προκάλυμμα για τη νομή της περιουσίας του κράτους από τους κομματικούς «κλεπτοκράτες». Η μερίδα του λέοντος, κατά τον Γιαβούζ, από τη λεηλασία του δημοσίου χρήματος περιέρχεται στην οικογένεια του προέδρου και γι' αυτό ο ίδιος αντιλαμβάνεται ότι η έκπτωση από την εξουσία θα είναι μοιραία γι' αυτόν και τους δικούς του.

Ο *Τουργούτ Οζάλ* υπήρξε πρόθυμος να συνδύσει δυτικοφερμένα γνωρίσματα της οικονομίας με μια κεκαλυμμένη ισλαμική αντίληψη ζωής. Ήταν ακόμα νωρίς για πιο ριζοσπαστική επιστροφή των δυσαρεστημένων από το κεμαλικό σύστημα και ο στρατός ήταν ακόμα πανίσχυρος. Μολονότι η είσοδος ενός δειλού φιλελευθερισμού κατέστησε το κράτος πιο ανεκτικό στην παρουσία του Ισλάμ στην κοινωνία, η κρατικιστική Τουρκία καιροφυλακτούσε για να δείξει το ισλαμικό συγκεντρωτικό της πρόσωπο. Η ιδέα του ατομικού ανθρώπου και

του σεβασμού για τα δικαιώματά του δεν στέριωσαν ποτέ στον κοσμικό κεμαλισμό ή στον υποβόσκοντα ισλαμισμό. Με την έννοια αυτή η δημοκρατία βρισκόταν πάντοτε υπό επιτήρηση από το ισχυρό κράτος. Στην τουρκική ιστορία ακόμα και το οθωμανικό κράτος πάντοτε είχε προτεραιότητα ως εγγυητής του Ισλάμ. Χωρίς κράτος δεν υπάρχει θρήσκευμα, ήταν το σύνθημα της ηγεσίας. Η συνέργεια αυτή απέκλεισε ως τα χρόνια του Κεμάλ τη σύγκρουση κράτους και Εκκλησίας όπως εμφανίζεται σε περιόδους της ευρωπαϊκής ιστορίας.

Η άνοδος του ΑΚΡ με επικεφαλής τον Ερντογάν αποτελεί υπόδειγμα ιδεολογικής διείσδυσης που υπονόμωσε σταδιακά το προϋπάρχον κοσμικό σύστημα και τους φύλακές του. Χωρίζεται σε τρεις περιόδους: 1) Την εποχή της φιλελευθεροποίησης 2002-2007. 2) Την εποχή 2008-2013, όταν ο Ερντογάν συνεργαζόταν με τον φιλοαμερικανό Φετουλάχ Γκουλέν επιχειρώντας να καταστήσει το πολιτικό Ισλάμ αξιόπιστο στη Δύση. 3) Η περίοδος κατά την οποία ο Ερντογάν έριξε την προηγούμενη μάσκα και συγκέντρωσε στα χέρια του την εξουσία του κράτους, όπως οι σουλτάνοι αλλά ενίοτε και οι χαλίφηδες. Χρειάστηκε βέβαια πρώτα να εξουδετερώσει τον

θεματοφύλακα του κεμαλισμού, τις ένοπλες δυνάμεις, και να ασκήσει έλεγχο στην κοινωνία μέσα από ένα ισχυρό (ή ίσως και κατασκευασμένο) στρατιωτικό κίνημα. Το πιο αδύνατο σημείο της απροκάλυπτης ισχύος του τούρκου προέδρου είναι η ροπή του (όπως και των περισσοτέρων ισχυρών ανδρών) προς το οικονομικό δέλεαρ. Αυτός και η οικογένειά του, γιος και γαμπρός, αποτελούν θέμα διάχυτου κουτσομπολιού για τις απασθαλίες τους εις βάρος του Δημοσίου. Το ασυμβίβαστο ανάμεσα στο ασκητικό (από χρηματική άποψη) Ισλάμ και την οικειοποίηση δημοσίων αγαθών, αν φανερωθεί σε περίοδο μάλιστα οικονομικών προβλημάτων, είναι δυνατόν να οδηγήσει τον πανίσχυρο σημερινό εξουσιαστή σε απρόβλεπτες ατραπούς. Σε περίοδο που ο Ερντογάν προκαλεί την επανάληψη εκλογών στις 23 Ιουνίου για να ελέγξει τα αποτελέσματα της εκλογής δημάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ο άρχων της Τουρκίας είναι ικανός για πολλές άλλες ενέργειες προκειμένου να αποσπάσει την προσοχή του κοινού από το «κλεπτοκρατικό» του (όπως το ονομάζει ο Γιαβούζ) καθεστώς.

Ο κ. Θάνος Μ. Βερέμης είναι ομότιμος καθηγητής ΕΚΠΑ.